

Kjell Östberg

En europeisk socialdemokrati i kris

Ur *Röda rummet* nr 2 2016

Våren 2016 intervjuar jag en ärrad medarbetare på ett nordiskt socialdemokratiskt partis centrala kansli. Partiet hade just sålt det påkostade hus man under 1970-talet byggde till en bostadsrättsförening och hyrt mindre lokaler i en kommersiell fastighet i närheten. Han ser tillbaka på de senaste valrörelserna. Det har gått bakåt. Partiet sitter inte längre i regeringen, men det är en annan förändring som verkar ta honom hårdast: ”– När jag ansvarade för partiets kampanj inför EU-valet härom året gjorde jag en smärtsam erfarenhet. För första gången saknades i flera avdelningar någon som kunde koka kaffe till våra valmöten – då har det hänt något”.

Den europeiska socialdemokratin är i djup kris: ideologiskt, röstmässigt och organisatoriskt. För 20 år sedan var socialdemokratin Europas ledande kraft med företrädare som Schröder, Blair, Jospin – och Göran Persson. 12 av 15 regeringsrepresentanter i Eus ministerråd var socialdemokrater. Idag har socialdemokraterna i EU sedan länge distanserats av högern och partierna har de senaste åren drabbats av återkommande valnederlag. Sedan finanskrisen 2008 har de europeiska partierna i genomsnitt förlorat en fjärdedel av sina väljare. Det tidigare mäktiga tyska partiet når idag bara upp till 25 procent, det spanska har minskat från 43 till 21 procent, det grekiska från 44 procent till i det närmaste utplåning.

Tyskland, Storbritannien, Spanien, Danmark, Norge och Finland samt ett dussintal andra europeiska länder har idag borgerliga statsministrar. I Frankrike har president Hollande opinionssiffror som inte ens når hälften av Marie le Pens. Reflexionen här antyder två viktiga förklaringar till denna utveckling: socialdemokratin har inte längre väljarnas förtroende och partierna är i allt mindre utsträckning masspartier.

Traditionellt har socialdemokratin varit partier med rötter i (industri)arbetarklassen och vanligtvis en del av en vidare rörelse. Fackföreningarna har ofta varit en självklar del av denna, inte sällan också en rad andra folkliga organisationer. Detta har sedan tagit sig olika nationell uttryck. Man kan här urskilja några olika huvudtyper:

- den tyska och nordiska arbetarrörelsen med en stark och bred rörelse och nära band mellan fack och parti
- den brittiska ”labouristiska” modellen, byggd på starka fackföreningar men med en svagare partistruktur
- de sydeuropeiska socialistpartierna, med betydligt slakare band till fackföreningarna och en svagare proletär förankring överhuvud taget. Här har ofta kommunistpartierna varit de som organiserat den traditionella arbetarklassen

Till dessa riktningar kan man idag också lägga de nya östeuropeiska socialdemokratiska partierna, med en betydligt mer heterogen karaktär, vilket i än högre grad gäller för de många partier i tredje världen med helt andra rötter än den traditionella europeiska arbetarrörelse som man vanligtvis förknippar med klassisk socialdemokrati. Idag eroderar dessa partistrukturer i rask takt. De svenska socialdemokraterna har exempelvis förlorat mer än tre fjärdedelar av sina medlemmar sedan i början av 1990-talet, nyrekryteringen är svag och medelåldern ligger på över 60 år.

Vad har hänt?

Årtiondena efter andra världskriget var socialdemokratins gyllene epok. Två faktorer hade här avgörande betydelse för framgången: dels den osedvanligt långa ekonomiska högkonjunkturen som följde efter krigsslutet, det gyllene kvartssseklet, och dels den breda samsyn som låg bakom uppbygget av efterkrigstidens välfärdssamhälle.

De katastrofer som följde ur mellankrigstidens misslyckade ekonomiska politik ledde fram till ett helt nytt konsensus. Nu accepterades att staten skulle kunna spela en betydligt mer aktiv

roll, som en mer offensiv kraft för att skapa den infrastruktur som det moderna industri- och välfärdssamhället krävde. Staten tog också på sig ett ökat ansvar för medborgarnas välfärd och trygghet, inte minst när denna hotades av de kraftiga strukturomvandlingar som efterkrigstidens rekordår förde med sig. Denna välfärdsstatens konstruktion blev således under efterkrigstiden något som från en rad olika politiska ståndpunkter uppfattades som ett legitimt sätt för att aktivt ingripa i utvecklingen mot demokrati, social trygghet och effektiva marknader. Den sågs som lösningen på kapitalismens och industrisamhällets problem.

Under denna period kunde socialdemokratin ta den ideologiska ledningen. De formulerade ett program som också attraherade löntagare inom medelklassen. Kapitalismen kunde inte avskaffas, men kanske civiliseras. Socialdemokratin sågs plötsligt som moderniseringens främsta bärare. Till detta bidrog också den starka organiseringen och den centrala roll partierna intog i det politiska landskapet. Aldrig hade industriarbetarna varit så många, och aldrig hade de varit så välorganiserade som nu. I många länder – de skandinaviska, Västtyskland och Storbritannien, bland andra saknade socialdemokratin utmaningar på vänsterkanten. De flesta är överens om att detta var socialdemokratins gyllene epok, även om mer kritiskt sinnade röster syrligt kunde notera: en klasskompromiss under högkonjunktur var det allt socialdemokratin kunde leverera?

Lika plötsligt – och oväntat – som socialdemokratin efter kriget klev in i sin guldålder, lika plötsligt – och oväntat, åtminstone bland många socialdemokrater – började nedgången.

Den långa efterkrigsboomen ebbade ut under 1970-talet och ersattes av upprepade kriser. De fick stora konsekvenser på sysselsättning och levnadsstandard och ledde också till omfattande ideologiska förskjutningar, inte minst i synen på välfärdsstaten.

Detta blev början till ett ekonomisk-politiskt regimskifte. Istället för växande offentlig sektor och en expansiv statlig politik förespråkade nyliberala ekonomer att ingreppen i rådande marknadsstrukturer skulle vara så små och förutsägbara som möjligt.

Det är uppenbart att krisen träffade socialdemokraterna mitt i veka livet. I fokus för den kritik som utvecklades stod just det som varit deras starkaste kort: Keynes och försöken att reglera marknaderna, en växande offentlig sektor som hävstång för att minska marknadernas makt. Krisen försvagade också direkt det som rörelsen byggt sin styrka på: industriarbetarklassen. Dels genom en kraftig minskning av antalet jobb, dels genom att den kamperfarenhet som spelat en så stor roll under arbetarrörelsens uppbyggnadsfas i stor utsträckning hamnat i malpåse under de gyllene åren och ytterligare tunnats ut när fackföreningarna försvagades och utsattes för ökade attacker.

Uppvaknandet skulle bli smärtsamt. I land efter land tvingades – eller valde – socialdemokraterna att anpassa sig till de nya villkoren, vanligtvis som en direkt följd av akuta politiska och/eller ekonomiska kriser. Först ut var kanske Västtyskland under Helmuth Schmidt. Intressant nog var också Sverige ett av de länder som tidigt slog in på denna väg. Nu innebar inte detta att socialdemokraterna över en natt övergav sina ambitioner för en solidarisk välfärdsstat. Och den nya politiken var i högsta grad omstridd. Rosornas krig i Sverige – konflikten mellan LO och den socialdemokratiska partiledningen i slutet av 80- och i början av 90-talet – åskådliggjorde motsättningarnas djup, men också inom partiledningen var synen på omfattningen av svängen kontroversiell. Denna splittring fanns i de flesta partier ända tills en ung energisk partiledare för det anrika brittiska arbetarpartiet gav det som framstod som en rad illa samordnade reträtter ett nytt fräscht ansikte – Blair och New Labour – och ett nytt samlande valspråk: den tredje vägen.

Den tredje vägen

Istället för att nostalgiskt blicka tillbaka på en politik för en annan tid ville New Labour ge sig in i dialogen om den nya tidens frågor; som globalisering, informationsteknologi och

individualisering. För att kunna delta i den diskussionen var utgångspunkten att acceptera dess grundläggande villkor: monetarism, avreglerade marknader, balanserad budget, låg inflation framför minskad arbetslöshet, mindre av fördelningspolitik (alltså ökade klyftor), privatiseringar. Kapitalismen skulle inte tyglas men effektiviseras.

Framför allt: genom den tredje vägens politik skulle socialdemokratin åter bli moderniseringsens främsta bärare. Politikens främsta uppgift skulle nu bli att frigöra individers inneboende möjligheter och skaparkraft, skriver historikern Jenny Andersson: ”Tanken på kunskapssamhället ledde till en förhoppning om en ny gyllene era av tillväxt och samhälleligt samförstånd. Förutsättningen var socialdemokratin uppslutning bakom tillväxten, marknaden och det fria entreprenörskapet.” Den tredje vägen i denna tappning fick snabbt ett internationellt genomslag. Clinton i USA, Schröder i Tyskland och Persson i Sverige slöt raskt upp.

Men frågan kvarstod: var socialdemokraterna tvungna att lägga alla sina förhoppningar om att utmana marknaden på hyllan för historiska relikier eller fanns det en möjlighet att driva en mer klassisk socialdemokratisk politik i andra former? För allt fler socialdemokratiska partier kom EU att framstå som en möjlighet att förverkliga en del av det program som inte verkade möjligt att genomföra på nationell nivå. Parollen om ett socialt Europa växte gradvis fram som en lösning när man samtidigt tvingades till marknadslösningar på hemmaplan. För Tony Blairs Tredje väg passade det som hand i handske. Han såg ett starkt EU som en central hävstång för att skapa förutsättningar för ett effektivt Europa, som framgångsrikt kunde hävda sina intressen på den globala marknaden.

Stora förhoppningar knöts till den ökade betydelse som tillskrevs den sociala dimensionen i Amsterdam- och så småningom Lissabonavtalen. Dessutom gavs de socialdemokratiska partierna i slutet av 1990-talet lite oväntat möjligheter att sätta tryck bakom orden. Under åren kring sekelskiftet kunde den europeiska socialdemokratin – efter många år av tillbakagång – plötsligt glädjas åt betydande valframgångar. Som tidigare nämnts hade som mest hade 12 av dåvarande 15 medlemsländer socialdemokratiska regeringsöverhuvuden, bland dessa Tyskland, Frankrike och Storbritannien.

Men trots det, något socialt Europa blev det aldrig. Under få perioder av EU:s historia har avregleringar och marknadsreformer genomförts med sådan frenesi som under det unika socialdemokratiska maktinnehavet mellan 1997 och 2002. Inte minst var det då som grunderna till EES- och Lissabonavtalen lades, som i mer klara termer än tidigare kodifierade EU:s nyliberala politik – må vara till en del klädd i termer som ”kunskapssamhälle” och ”sociala partners”.

Vägen utför

Den europeiska socialdemokratin lyckades alltså i slutet av 1990-talet göra en, som det visade sig, tillfällig comeback som ledande politisk kraft i Europa. Men efter sekelskiftet gick det bara utför för de flesta socialdemokratiska partier. Många av dem fick uppleva de lägsta röstetalen sedan det demokratiska genombrottet. Men den stora krisen för den europeiska socialdemokratin kom efter finanskrisen 2008-2009.

1930-talskrisen blev upprinnelsen till socialdemokratins framgångssaga. En viktig orsak var att man lyckades erbjuda ett framgångsrikt alternativ till den tidens ekonomiska liberalism. 2000-talets socialdemokrati har istället inte bara accepterat utan i många avseenden varit pådrivande i ett stärkande av marknaden på politikens bekostnad. Detta blev särskilt tydligt efter 2008. Det har skett en gradvis utveckling av EU från en ekonomisk-politisk union till primärt ett redskap för implementeringen av en nyliberal politik; genom Maastricht- och Lissabonfördragen kodifierades monetarismen som grund för den ekonomiska politiken och med införandet av euron band man på förhand de flesta länder till en monetär ekonomisk politik och långtgående marknadsreformer. Med tillkomsten av trojkan – där förutom

Europeiska centralbanken och EU-kommissionen också Internationella Valutafonden ingår, ett organ helt utanför EU:s kontroll – har den yttersta makten över europeisk politik lagts i händerna på en hydra utan formell juridisk eller politisk ställning och bortom demokratisk kontroll.

Den politik som efter finanskrisen med järnhand genomförts från Bryssel och Frankfurt har slitit Europa itu. De kraftiga nedskärningar som påtvingats valutaunionens periferi har lett till klyftor och social misär som inte setts i Europa på årtionden utan att kunna ta kontinenten ur den ekonomiska turbulens som inleddes genom finanskrisen för snart ett decennium sedan.

I inget fall har socialdemokraterna haft några invändningar, tvärtom: Tysklands Schröder och Gabriel, Storbritanniens Blair och Brown, Spaniens Zapatero och Sanchez, Italiens D'Alema och Renzi, Greklands Papandreu, Frankrikes Hollande, Sveriges Persson och Löfven, alla har bejakat utvecklingen, och inte sällan varit de som hårdast hållit i piskan för de länder som inte tillräckligt framgångsrikt kunnat leva upp till marknadens krav. Grekland är som bekant ett särskilt skamlöst exempel

Lika illa ser de europeiska socialdemokraternas agerande ut i flyktingfrågan, EU:s andra stora misslyckande ut. Flyktingkrisen, som inte i ringa utsträckning är ett resultat av EU-länders ingrepp i Mellanöstern från invasionen av Irak 2003 och framåt, är inte bara en humanitär och social katastrof. Det är också ett uttryck för en moralisk kollaps från EU:s sida, som inte bara vägrat ta sitt ansvar för att förhindra ett ökat mänskligt lidande utan också genom sitt cyniska agerande bidragit till att stärka de kraftigt ökande främlingsfientliga krafterna i Europa.

Socialdemokratin har helt enkelt abdikerat från det som under dess framgångsperiod var dess starka gren: att förespråka politikens primat över marknaden. Att politikens utrymme reducerats bottnar i flera orsaker. Välfärdsstaten har krympt och i betydande utsträckning integrerats in i marknadsekonomin. Den ökade samhälleliga skuldsättningen, minskad tillväxt och minskade statliga löpande intäkter på grund av sänkta skatter har lett till att en allt mindre del av statens resurser kan användas till reformer. Om demokrati också handlar om att kunna påverka den inhemska politiken och kunna rösta om nationella prioriteringar är det ett problem om det inte finns några alternativ att rösta om. Istället har följden blivit att framför allt de sociala investeringarna – utbildning, forskning och utveckling, familjepolitik och arbetsmarknadspolitik – kontinuerligt sjunker.

En annan tendens som också pekar i riktning mot ett minskat utrymme för mer omfattande politiska ingrepp i marknadsekonomin är en ökad regelstyrning av den politiska verksamheten. Genom avregleringar och självständiga riksbankar har politikerna avhånt sig makt över den ekonomiska politiken. Socialdemokraterna har alltså medvetet avstått från att föra fram någon alternativ politik och aktivt bidragit till att klavbinda sig. Och man har gjort en dygd av nödvändigheten; genom att lägga allt krut på att försöka vinna mittenväljarnas medelklass har man också försökt suddas ut de skillnader som finns mellan de politiska blocken. I länder som Tyskland har man ingått långvariga koalitioner med borgerliga partier, i andra, som Spanien eller de nordiska länderna växlar höger- och vänsterregeringar vid makten, men utan att den grundläggande politiken förändras. Lagt kort ligger, som Stefan Löfven ständigt upprepar när han pressas på återställarpolitik.

Förändrade strukturer

Men det finns också organisatoriska orsaker till socialdemokratins förfall. Det har skett en elitisering och professionalisering av partierna, som i grunden förändrat den sociala sammansättningen av dem, och då särskilt ledningarna. Denna utveckling har varit särskilt påfallande för de partier som traditionellt haft sin bas bland industriarbetarna. Idag saknas företrädare för dessa grupper nästan helt bland partiernas ledande företrädare. Det finns flera orsaker till denna utveckling. Industriarbetarklassen har genomgått en kraftig decimering. Den minskade

fackliga anslutningsgraden, som på många håll i Europa är dramatisk, har gjort att kontakterna med den återstående arbetarklassen försvagats.

Utvecklingen från masspartier till elitstyrda partier är en generell trend som inte bara gäller socialdemokraterna, men som naturligtvis blir särskilt märkbar för partier av folkrörelsekaraktär. Det är inte längre föreningsvana som efterfrågas bland ledarna utan erfarenhet av media, opinionsarbete och kommunikationsstrategier. Tony Blairs spinndoktor Lord Peter Mandelson blev symbolen för en helt ny typ av politisk aktör. Partiledningarna rekryteras från ett allt snävare socialt skikt, som skiljer sig från medlemmars och väljares. Partiledningarna har professionaliserats och karriärvägarna blir allt mer gemensam för de olika partierna. Ledningarnas lojaliteter ligger också allt mer hos den politiska klassen. Möjlighet att göra karriär inom näringsliv eller lobbyorganisationer gör att behovet av återkoppling till partiet ytterligare minskar. Personval och politikens individualisering gör att ledarna också står allt mer självständiga gentemot sina partier.

Ett tydligt uttryck för den förändrade sociala strukturen i de socialdemokratiska ledningarna är att det idag anses självklart att Schröder, Blair eller Strauss Kahn efter fullgjorda uppdrag i sina partier tar uppdrag som rådgivare åt det internationella storkapitalet (eller Kjell-Olof Feldt, Persson och Nuder om vi ser till Sverige). En direkt konsekvens av detta ökade avstånd mellan medborgare och den politiska eliten är att människors politiska engagemang minskar. Röstdeltagandet har sjunkit över hela Europa de senaste årtiondena, liksom förtroendet för politiken och politikerna. Som en naturlig konsekvens har även det interna engagemanget i partierna minskat. Väljarnas lojalitet med partierna har därtill väsentligt försvagats, partibyten mellan val är betydligt vanligare idag än tidigare.

Utvecklingen har också tydliga socio-ekonomiska konsekvenser. De som främst tappat förtroendet för politiken och som fjärrat sig längst från politiskt deltagande är de som drabbats hårdast av de ökade samhällsklyftor som uppstått i politikens efterföljd – alltså de som traditionellt satt sin tillit till arbetarrörelsens partier. I det vakuum som uppstått ser vi allt för ofta framväxten av en nationalistisk och främlingsfientlig populism.

Generell försvagning

En snabb översikt av läget i de olika europeiska länderna ger med få undantag samma trista bild: krympande partier med hög medelålder, svag nyrekrytering och minskad bas i arbetarklassen. Politiken har orienterats mot mitten, vilket i allmänhet har betytt att man accepterat EU:s nyliberala politik. Väljarstödet har minskat kraftigt, vilket inneburit förlorad regeringsmakt eller bildandet av blocköverskridande koalitioner. I den mån man bildat egna regeringar har det framför allt berott på de borgerliga regeringarnas impopularitet, inte på ett eget självständigt alternativ och återställarpolitiken har lyst med sin frånvaro.

De *tyska* socialdemokraterna kan ses som ett typexempel. De har under långa perioder varit Europas starkaste, från Bebel till Brandt. Gerhard Schröder kom efter epoken Kohl till makten 1998 med löften om att bryta med kristdemokraternas åtstramningspolitik. Istället blev Schröder Tony Blairs närmaste allierade i arbetet för att omvandla den europeiska socialdemokratin i nyliberal riktning. Hans mest drastiska åtgärd var när han 2003 introducerade Agenda 2010. Livligt påhejad av näringslivet genomförde Schröder de mest omfattande nedskärningarna i välfärdssystemen sedan andra världskriget, samtidigt som han öppnade för den våg av låglönejobb som därefter inrättats i Tyskland. Konsekvenserna lät inte vänta på sig. En betydande del av partiet bröt sig ur och förenade sig med PDS till die Linke. Medlemsantalet, som i början av 1990-talet var över en miljon, störtade och är idag reducerat till färre än hälften. Medelåldern är hög, inte ens 10 procent är under 30 år. Resultaten från de senaste valen ligger på 1893 års nivå, (23-25 procent). Sedan 2013 sitter partiet som juniorpartner i Angela Merkels regering.

Det beska valresultatet från första omgången i *Österrikes* val av president för några månader sedan uppvisar en liknande bild. Bägge kandidaterna från den blåroda koalitionsregeringen (högerpartiet och socialdemokraterna) med nyliberal agenda blev för första gången sedan Andra världskriget utslagna redan i den första omgången med resultat kring 11 procent. För det historiskt så starka socialdemokratiska arbetarpartiet, SPÖ, som 1982 vann 53.2 procent i förbundsvalen var utgången en mardröm. Regeringens kappvändning i flyktingfrågan (identisk med den som gjorts av socialdemokraterna och moderaterna här hemma) blev inte den framgång man hoppats på. Istället blev valet ett nästan dött lopp mellan den reaktionäre högermannen Norbert Hofer och De grönas kandidat Van der Bellen.

Spanien infogar sig i den rad av länder där ett vänster- och ett högerparti turats om vid makten, i Spaniens fall sedan Francoregimens upplösning 1979. Skillnaden mellan PSOE och Partido Popular har ofta varit negligerbar, särskilt när det gäller den ekonomiska politiken, och de har också bägge varit indragna i upprepade korruptionsaffärer. PSOE har emellertid varit klart mer EU-entusiastiskt och pådrivande i ansträngningarna att anpassa landet till EU:s och EMU:s hårda konvergenskrav. Regeringen Zapatero fick betala ett högt pris efter finanskrisen 2008, som drabbade Spanien särskilt hårt. PSOE tvekade inte att göra några av de kraftigaste nedskärningarna av alla EMU-länder. Åtstramningarna kastade in landet i en djup ekonomisk och social kris – med bland annat en ungdomsarbetslöshet på 50 procent – som det ännu inte övervunnit. Väljarna straffade socialdemokraterna hårt; från att ha haft mer än 40 procent av väljarkåren ligger man efter de senaste valen på under 25. Det nya vänsterpartiet Podemos lyckades i valet i juni i år [2016] nästan gå om PSOE.

Parallellerna med *Grekland* är uppenbara, även här växlade socialdemokraterna i PASOK efter diktaturens fall regeringsmakten med högerpartiet. Regeringen Papandreou var lika handfallen inför finanskrisen som PSOE i Spanien och verkställde lydigt EU:s åtstramningspolitik. Politiken ledde fram till att PASOK i valen 2012-2015 i det närmaste kollapsade, medan vänsterutbrytningen i Syriza kunde bilda regering på nästan egen hand.

Det *italienska* Demokratiska partiet under ledning av Matteo Renzi är i själva verket en kökknemödding av beståndsdelar ur det kollapsade italienska partisystemet från 1990-talet, innehållande allt från kristdemokrater till gammelkommunister men har politiskt placerat sig kraftfullt i mitten. I efterdyningarna av Berlusconiepokens sönderfall fick partiet 2014 över 40 procent av rösterna men i vårens kommunalval sjönk andelen till 20 procent. Man ligger nu i jämnhöjd med Beppe Grillos femstjärnerörelse, som vann borgmästarposten i Rom.

Den nordiska socialdemokratin, länge juvelen i den internationella socialdemokratin, skiljer sig inte längre från mängden. I de senaste valen förlorade man regeringsmakten i *Norge*, *Danmark* och *Finland*; där återfinns nu istället – direkt eller indirekt – de högerpopulistiska Fremskrittspartiet, Dansk folkeparti och Sannfinländarna, som gjort allvarliga inbrytningar i partiernas tidigare kärntrupper inom arbetarklassen. Röstandelen i de nordiska länderna ligger numera kring 25-30 procent, i Finland på blott 17.

Listan på det socialdemokratiska sönderfallet kan göras längre. Ett dystert kapitel är utvecklingen i Östeuropa. Efter murens fall hade många sett fram mot ett socialdemokratiskt genombrott, och både det tyska och svenska partiet satsade betydande resurser på att bygga upp starka organisationer. I allmänhet uteblev emellertid framgångarna, borgerliga partier, ofta med stark nationalistisk slagsida, kom att dominera. Bäst har det gått för de gamla kommunistpartier som lyckades omskapa sig till nationella socialdemokrater, som i Litauen och Slovakien. Samtidigt har den politiska utvecklingen inte sällan tagit en riktning med förskräckelse, med *Slovakien som det värsta exemplet*. Den auktoritära ledaren Fico har här fört en kraftigt utlänningsfientlig politik, vilket inte minst drabbat den romska minoriteten. Efter förlust i senaste valet bildade Fico en koalitionsregering med det högerextrema Slovakiska nationalistpartiet. I *Polen* fick socialdemokraterna 2001 40 procent av rösterna,

men efter en kraftig åtstramningspolitik och omfattande korrupsionsaffärer är partiet numera utslaget ur parlamentet.

De *franska* socialisterna befinner sig i fritt fall. Hollande kom till makten 2012 på ett klart vänsterprogram men har sedan snabbt anpassat sig åt höger. Droppen har varit den nya fackföreningsfientliga arbetslagstiftningen som kraftig stärker arbetsgivarnas ställning på arbetsmarknaden och som dessutom drivits igenom med hjälp av undantagslagar som upphäver nationalförsamlingens beslutanderätt. Lejonparten av fackföreningarna har unisont mobiliserat mot socialistregeringens arbetarfientliga politik. Under våren har protesterna accelererat, med bland annat bensinstationer som stått utan bensin och arbetare på kärnkraftverk samt inom flyg och järnväg som strejkat. Våldsamma polisattacker har inte förmått hejda ilskan och hela det politiska systemet är satt i gungning. Marine le Pen har idag dubbelt så höga opinionssiffror som Hollande inför det kommande presidentvalet och Nationella fronten är sedan länge det största arbetarpartiet.

Inga ljuspunkter?

I *Portugal* blev socialdemokraterna i höstas största parti, men utan egen majoritet. Framgången var inte ett resultat av en klar egen politik utan snarare missnöje med den sittande högerregeringens hårda åtstramningspolitik och den stora vinnaren blev vänsterpartiet Bloque Esquerda. Efter hårda interna diskussioner i det socialdemokratiska partiet ingick man en överenskommelse med Bloque och kommunistpartiet. De mindre partierna skulle ge socialistregeringen sitt stöd om den lovade att höja minimilönerna, skjuta upp privatiseringar och införa könsneutrala äktenskap. Överenskommelsen verkar hålla, även om regeringen är satt under hårt tryck från EU att fortsätta åtstramningspolitiken. I vilken utsträckning socialisterna kommer att orka hålla emot är fortfarande en öppen fråga.

Det stora undantaget är *engelska* Labour. Att partiet skulle få en partiordförande med klar vänsterprofil, som ett resultat av en kraftig mobilisering av gräsrotterna och mot partielitens uttalade vilja, hade få väntat sig. Att det var möjligt just i Storbritannien kan delvis förklaras med Labours struktur. Traditionellt har partiet haft två maktcentra, parlamentsgruppen och fackföreningsrörelsen. Partiorganisationen har varit lös och öppen. Periodvis har många av Labours medlemmar också varit med i andra vänsterpartier; under 1970- och 80-talet bedrev exempelvis trotskistiska grupper ett omfattande entristiskt arbete. För att minska fackens inflytande – de hade i allt högre grad kommit att kritisera hans politik – ändrade Blair Labours stadgar och lokalföreningarna fick ett större inflytande. Tanken var att de skulle få en modererande roll. Istället har man fått partihögerns mardröm: en radikalisering inom både facken och de lokala organisationerna. Orsaken är naturligtvis den politiska utvecklingen i landet. 30 år av först Thatcherism och sedan New Labour har gjort Storbritannien till ett av de allra mest nyliberala länderna med ökade samhällsklyftor, krisande utbildningssystem, kollapsande sjukvård och sönderfallande infrastruktur. Men det är uppenbart att Labour erbjöd en möjlighet att skapa samlande plattform för en opposition med en tydlig klassmässig prägel.

Resultatet: Ett parti som på kort tid får hundratusentals nya medlemmar som entusiastiskt samlas till stora massmöten för att mobilisera för en ny, radikal politik. En dröm för vänstern, men ett dödligt hot för den parlamentariska klick som hittills kunnat föra sin klassarbetspolitik utan att behöva bry sig om de som valt dem. Resultatet kan mycket väl bli att de väljer att splittra Labour. Det är inte första gången partiets högerflygel väljer att bilda nya partier heller än att underordna sig en radikal partimajoritet. Men är Corbyns Labour också första steget för en allmän radikalisering av den europeiska socialdemokratin? Mycket talar emot en sådan utveckling. De flesta partier har förlorat de rötter i arbetarklassen som fortfarande kännetecknar Labour och har betydligt svagare social förankring överhuvudtaget. Partistrukturen är vanligtvis mer centraliserad och traditionen att härbärgera olika vänsterströmningar saknas. I länder som Tyskland och Frankrike har utbrytningar mot vänster redan skett, i form

av die Linke och Parti de Gauche. I länder som Spanien och Grekland finns erfarenheten av att bygga starka vänsteralternativ.

Det som sker i Labour kan placeras in i en bredare rörelse där fackföreningar och andra sociala rörelser tillsammans med vänsterströmningar vitaliserar den radikala politiken och söker nya former för organisering. Vänsterströmningar inom socialdemokratien har ofta spelat en viktig roll i denna process och undantagsvis kan socialdemokratiska partistrukturer utgöra en bas för den. Utan att vinna de grupper som traditionellt sökt sig till socialdemokratien kommer den knappast heller att bli framgångsrik. Men en sådan utveckling kommer att ske i hård strid med den kast som idag leder den europeiska socialdemokratien.

Kjell Östberg är professor i historia vid Södertörns högskola och har specialiserat sig på socialdemokratins utveckling. Medlem i Socialistiska Partiet.

Lästips

Artiklar av Kjell Östberg om socialdemokratien:

[Om svensk socialdemokrati – artiklar från tidningen Fjärde internationalen](#). (1987-1996)

[Liberalerna och arbetarrörelsen](#) (1990) Om relationerna mellan socialdemokratien och liberalerna i början av 1900-talet.

[Byråkrati och reformism](#). (1990) Bok. En studie av svensk socialdemokratis politiska och sociala integrering fram till första världskriget.

[Svensk socialdemokrati efter kalla kriget: en rörelse som stillnat?](#) (2010)

[Vad är socialdemokratien?](#) (2010)

Kjell Östberg har även skrivit en prisad politisk biografi i två delar om Olof Palme (*I takt med tiden: Olof Palme 1927-1969* och *När vinden vände: Olof Palme 1969-1986* (utkom 2008 resp 2009)

Andra författare:

Seppo Hentilä: [Orsaker till reformismens genombrott i svensk socialdemokrati](#) (1974)

Ernest Mandel: [Den socialdemokratiska reformismens natur - Opportunismens materiella grunder](#) (1993)

Philippe Marlière: [Den socialdemokratiska modellen ifrågasätts](#) (2010)